

2023-04-20
Ju2023/00972

Justitiedepartementet

Polismyndigheten
Socialstyrelsen
Statens institutionsstyrelse

Uppdrag att föreslå en samverkansstruktur för arbete med barn och unga i och i närheten av miljöer kopplade till organiserad brottslighet

Regeringen ger Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse i uppdrag att lämna förslag om en struktur för systematisk och långsiktig samverkan mellan myndigheter och aktörer på nationell, regional och lokal nivå. Syftet är dels att förhindra att barn och unga socialiseras och rekryteras in i miljöer kopplade till organiserad brottslighet och gängkriminalitet, dels att säkerställa att effektiva och ändamålsenliga åtgärder vidtas när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet.

Inom ramen för uppdraget ska myndigheterna:

- föreslå hur en systematisk och effektiv samverkansstruktur kan organiseras, inriktas och ledas,
- föreslå vilka myndigheter och aktörer på nationell, regional och lokal nivå som ska ingå i en samverkansstruktur och i vilken utsträckning dessa aktörer ska delta,
- lämna en bedömning av hur många barn och unga i ålderskategorierna barn under 15 år, barn från 15 år och upp till 18 år samt unga myndiga från 18 år och upp till 21 år, som är aktiva i kriminella miljöer och hur fördelningen ser ut över landet,
- redogöra för insatser och åtgärder som vidtas när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet och hur de kan förbättras och effektiviseras, samt
- redogöra för eventuella hinder för effektiv samverkan.

Uppdraget ska genomföras efter samverkan med exempelvis Brottsförebyggande rådet (inkl. Center mot våldsbejakande extremism), Kriminalvården, Statens skolverk, Åklagarmyndigheten och Sveriges kommuner och regioner samt andra myndigheter och aktörer, inte minst på regional och lokal nivå, som bedöms relevanta.

Pågående arbete i andra utredningar och regeringsuppdrag som är kopplade till åtgärder för barn och unga ska beaktas i genomförandet av uppdraget, exempelvis uppdraget till Brå om hur barn och unga involveras i och utnyttjas av kriminella nätverk (Ju2022/01405), Skolsäkerhetsutredningen (U 2022:04), särskilt avseende det som där anges om regionala och lokala samverkansorgan, utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder (S 2022:11) samt utredningen om en översyn av frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare (Ju 2021:99). I uppdragets genomförande ska redan etablerade samverkansformer som bedöms fungera beaktas och förslag ska lämnas med det som utgångspunkt. Uppdraget ska inte inkludera en analys av det straffrättsliga regelverket för unga lagöverträdare.

Polismyndigheten ska vara sammanhållande för genomförande och redovisning av uppdraget. Uppdraget ska redovisas till Justitiedepartementet (med kopia till Socialdepartementet) senast den 29 september 2023.

För uppdraget får Socialstyrelsen under 2023 använda 400 000 kronor som ska redovisas mot det under utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg för budgetår 2023 uppförda anslaget 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m., anslagsposten 4 Utvecklingsmedel.

För uppdraget får Statens institutionsstyrelse under 2023 använda 400 000 kronor som ska redovisas mot det under utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg för budgetår 2023 uppförda anslaget 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m., anslagsposten 5 Övriga utvecklingsmedel. Medlen till Statens institutionsstyrelse betalas ut engångsvis efter rekvisition till Kammarkollegiet senast den 1 december 2023. Medel som inte har använts för avsett ändamål ska återbetalas senast den 31 mars 2024 till Kammarkollegiet. Vid samma tidpunkt ska en ekonomisk redovisning av använda medel lämnas till Kammarkollegiet. Redovisning, rekvisition och återbetalning ska hänvisa till diarienumret för detta beslut.

Skälen för regeringens beslut

Allt yngre personer inblandade i grov kriminalitet

På senare tid har polisen vittnat om att allt yngre personer påträffas, såväl som offer som gärningsmän, i samband med grova våldsbrott och kriminella nätverksuppbyggnader. Genom att använda sig av yngre personer som utförare kan äldre kriminella skydda sig själva från exponering och straff. Barn som inte är straffmyndiga utför i stället de grova brotten, inte sällan genom att lockas av prestige, socialt sammanhang eller pengar, enligt Polismyndigheten.

I en rapport om kriminella nätverk i polisregion Stockholm uppges att en majoritet av de aktiva nätverken involverar personer under 16 år i sin brottsliga verksamhet och att det sker i större utsträckning än vad som tidigare har varit känt. (Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i region Stockholm, Polismyndigheten 2021). Av en rapport som Polismyndigheten sammanställde efter att myndigheten fått tillgång till krypterad information genom applikationen Encrochat framkom bland annat att äldre individer återkommande lägger ut uppdrag på ungdomar att utföra till exempel grova våldsbrott (Polismyndigheten 2021, Lärdomar av Encrochat).

Att barn och unga socialiseras och rekryteras in i organiserad brottslighet och en kriminell livsstil är oacceptabelt. Barn har rätt till skydd mot alla former av våld och utnyttjande. Ytterligare åtgärder behöver därför vidtas för att förhindra att de socialiseras eller rekryteras in i gängkriminalitet och begår grova brott, liksom för att förhindra att barn och unga skadar andra.

Ett strukturerat aktörsgemensamt arbete med fokus på barn och unga behövs

I dag ligger ansvar och uppdrag för arbete och insatser för att förebygga att barn och unga hamnar i kriminalitet på en rad olika aktörer, på såväl nationell som regional och lokal nivå. På lokal nivå har kommunerna en central roll i detta arbete genom insatser inom exempelvis socialtjänstens uppdrag och skolans verksamhet.

För att säkerställa att kommunernas brottsförebyggande arbete är prioriterat, effektivt och kunskapsbaserat har regeringen därför beslutat en proposition med förslag om att ge kommunerna ett lagstadgat ansvar för brottsförebyggande arbete från och med den 1 juli 2023 (prop. 2022/23:43).

För en effektiv implementering av den nya lagen har Brottsförebyggande rådet (Ju2023/00472) och länsstyrelserna (Ju2023/00475) fått i uppdrag att utveckla sina stödinsatser till kommunerna i det brottsförebyggande arbetet.

På olika håll i landet arbetar man med insatser för barn och unga i kriminalitet eller i riskzonen för kriminalitet i olika samverkansformer och enligt olika arbetsmetoder. Det fungerar i vissa fall väl, utifrån de förutsättningar som finns på den lokala nivån. För att det lokala arbetet ska kunna bedrivas mer effektivt finns samtidigt ett behov av en utvecklad och mer enhetlig samverkan.

Det saknas också en struktur för samverkan för att dela problembild och skapa en aktörsgemensam inriktning för arbetet med barn och unga, liknande den som finns inom exempelvis den myndighetsgemensamma satsningen mot organiserad brottslighet sedan 2009. I den myndighetsgemensamma satsningen ingår tolv myndigheter och därtill ytterligare tio så kallade nätverksmyndigheter. Inom satsningen arbetar myndigheterna såväl strategiskt som operativt enligt en gemensam inriktning som beslutas av myndighetscheferna, men utifrån sina respektive ansvar, roller och uppdrag. Arbetet är organisatoriskt fördelat enligt en samverkansstruktur med ett samverkansråd bestående av myndighetscheferna, ett operativt råd, åtta aktionsgrupper, ett nationellt underrättelsecentrum med styrgrupp och sju regionala samverkansråd.

Arbetet har varit framgångsrikt och lett till goda resultat, både i det operativa arbetet genom de gemensamma operativa insatser som myndigheterna kunnat genomföra, men också på strategisk nivå. Samverkan inom satsningen är idag framför allt riktad mot brottslighet kopplat till ekonomiska upplägg och mot kriminella nyckelpersoner.

På motsvarande sätt behövs en struktur för systematisk och långsiktig samverkan på nationell, regional och lokal nivå mellan myndigheter och aktörer i syfte att förhindra att barn och unga socialiseras och rekryteras in i kriminella miljöer och begår grova brott. Det kräver ett deltagande av delvis andra myndigheter och aktörer utöver vissa av dem som i dag ingår i den gemensamma satsningen mot organiserad brottslighet. Arbetet i en sådan samverkansstruktur för arbetet med barn och unga behöver vara såväl strategiskt som operativt, och synergier mellan den nya

samverkansstrukturen och befintlig struktur i satsningen mot organiserad brottslighet ska tas till vara om det bedöms vara ändamålsenligt.

Insatser och åtgärder när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet behöver vara effektiva och ändamålsenliga

För barn som är under 15 år och begår brott ansvarar i första hand socialtjänsten för att lämpliga åtgärder vidtas. Barn som är under 15 år och begår brott kan inte dömas till påföljd. De redovisas därmed inte heller i statistiken över misstänkta personer.

Under vissa omständigheter kan en utredning om brott som barn under 15 år misstänks ha begått genomföras enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Som barn räknas också den som är 15–17 år. För unga lagöverträdare som döms för brott finns särskilda straffrättsliga ungdomspåföljder: ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning och slutna ungdomsvård. De särskilda ungdomspåföljderna är i princip förbehållna personer som inte fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet.

Ett av regeringens mål är att öka tryggheten och bland annat förebygga att fler unga dras in i kriminalitet. Som framgår av bland annat Tidöavtalet anser regeringen att staten bör ta ett större ansvar för unga som begår allvarliga brott. Samhället har även en skyldighet att fånga upp alla de barn och unga som riskerar att utsättas för våld och hamna i kriminella miljöer. Det är viktigt att lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) används i den utsträckning som lagen medger för alla barn och unga i behov av vård och placering.

De insatser och åtgärder som samhället vidtar måste skydda barn och unga från riskmiljöer och fortsatt kriminalitet. En del insatser och åtgärder för barn och unga som hamnar i grov kriminalitet innebär att barnet eller den unga inte i tillräcklig utsträckning avskiljs från kriminella element. Eftersom brottsmönster och kriminalitetens art förändras, och allt yngre personer på senare tid befunnits begå allt grövre brott och befinner sig i miljöer kopplade till den organiserade brottsligheten, finns det anledning att se över om de insatser och åtgärder som vidtas när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet är effektiva och ändamålsenliga.

Det saknas i dag en samlad lägesbild av hur många barn och unga som är aktiva i kriminella miljöer. En bedömning av hur många barn och unga som det rör sig om och hur fördelningen ser ut över landet är relevant för att kunna vidta adekvata åtgärder.

På regeringens vägnar

Gunnar Strömmer

Sophia Busk

Kopia till:

Statsrådsberedningen/Samordningskansliet

Finansdepartementet/Budgetavdelningen

Finansdepartementet/OFA/K

Finansdepartementet/OFA/SFÖ

Justitiedepartementet/KRIM

Justitiedepartementet/DÅ

Justitiedepartementet/L4

Justitiedepartementet/L5

Socialdepartementet/SOF

Socialdepartementet/SL

Utbildningsdepartementet/GV

Utbildningsdepartementet/S

Brottsförebyggande rådet

Kriminalvården

Statens skolverk

Åklagarmyndigheten

Sveriges kommuner och regioner